

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення дефініції кредитоспроможності, досліджено основні напрями оцінки кредитоспроможності підприємства та запропоновано шляхи її удосконалення.

В статье рассмотрены современные подходы к определению дефиниции кредитоспособности, исследуются основные направления оценки кредитоспособности предприятия и предложены пути ее усовершенствования.

The article describes the modern approaches to the definition of creditworthiness, examines the main areas of credit rating companies and the ways of its improvement.

Ключові слова: кредитоспроможність, підприємство-позичальник, оцінка кредитоспроможності, комплексно-рейтингова модель оцінки.

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикового капіталу. Використання позикового капіталу дозволяє суттєво розширити обсяги господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективно використання власного капіталу, прискорити формування різних цільових фондів, а в кінцевому підсумку – підвищити ринкову вартість підприємства. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки нових напрямів вдосконалення оцінки кредитоспроможності, в тому числі з урахуванням галузевих особливостей діяльності підприємства.

Значний внесок у розробку сутності та оцінки кредитоспроможності підприємств зробили такі закордонні економісти: Е.Брігхем, Л.Гапенські [18], П.Роуз [15], Дж.Ф.Сінкі [16]. Також зазначена проблема набула широкого висвітлення серед таких вітчизняних науковців: Л.Белих [2], В.Вітлінський [3], В.Галасюк [4], А.Градов [6], О.Дзюблюк [7], А.Єпіфанов [13], А.Мороз [1], О.Пернарівський [12] та Я.Чайковський [17]. Серед розробок російських науковців можна виділити праці В.Єдренової [8], О.Лаврушина [10] та ін. Однак проблему оцінки кредитоспроможності підприємства не можна вважати достатньо вивченою, оскільки й досі в теорії та практиці немає єдиного підходу до визначення системи показників, що комплексно характеризували б кредитоспроможність позичальників підприємств різних галузей народного господарства. Існуючі методики оцінки кредитоспроможності, на наш погляд, не враховують деякі фактори, що мають значний вплив на фінансовий стан та платоспроможність підприємства-позичальника.

Метою статті є дослідження та удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності підприємства. Виходячи із мети, в процесі дослідження були поставлені наступні завдання: дослідити сутність дефініції «кредитоспроможність підприємства»; розглянути сучасні підходи до оцінки кредитоспроможності підприємства; запропонувати шляхи удосконалення методики оцінки кредитоспроможності підприємства.

Слід зазначити, що серед економістів-учених немає однозначного розуміння

сутності поняття «кредитоспроможність» [13]. У чинних нормативно-правових актах України також зустрічаються різні визначення цього поняття.

Так, у Рекомендаціях НБУ щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника (п. 2 Інструкції) № 23011/79 від 02.06.1994р. кредитоспроможність визначається як «правовий і господарсько-фінансовий стан позичальника, який визначає наявність передумов для одержання ним кредитів, а також їх погашення у встановлені терміни» [14].

У Постанові Правління НБУ №368 від 28.08.2001 р. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» (розд. 6, п.1.1) читаємо: «Кредитоспроможність – наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається за показниками, що характеризують його здатність своєчасно розраховуватися за раніше одержаними кредитами, його поточний фінансовий стан, спроможність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію активів у ліквідні кошти» [9].

У методичних рекомендаціях з аналізу й оцінки фінансового стану підприємств (розд. 2) зазначається, що «кредитоспроможність – наявність у підприємств передумов для отримання кредиту» [11].

Зазначені дефініції кредитоспроможності зводяться до наявності передумов для одержання і погашення кредиту, здатності позичальника своєчасно і повною мірою погасити кредит, вірогідність його повернення. Схожі визначення закріпилися й у науковій літературі.

Так, Л. Белік розглядає кредитоспроможність як спроможність підприємства або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг [2]. А.Градов кредитоспроможність позичальника розглядає як його спроможність повністю і в строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями [6]. В.Галасюк вважає, що кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [4].

Оскільки кредитоспроможність підприємства прямо пов'язана з його фінансово-господарським станом, то оцінка кредитоспроможності підприємства, залежно від цілей аналізу, суб'єктів, що його проводять, та висунутої ними системи гіпотез, може передбачати застосування різних методів та інструментів. Систематизувавши науково-практичні дослідження в галузі кредитного аналізу і прогнозування надійності підприємств, можна стверджувати про існування різних підходів до класифікації методів аналізу кредитоспроможності підприємств.

У процесі оцінки кредитоспроможності позичальника отримані показники прибутковості аналізуються в динаміці, а також у зіставленні із середньогалузевими значеннями та за окремими видами економічної діяльності. На основі цього робиться висновок про їх достатність. Показники рентабельності

основної діяльності, активів, інвестицій порівнюють також із процентною ставкою, за якою залучається кредит. І у разі перевищення процентної ставки над плановими показниками рентабельності у підприємства можуть виникнути труднощі із виконанням фінансових зобов'язань.

Складовою системи управління кредитоспроможністю підприємства є аналіз кредитоспроможності. Кожен банк розробляє власні критерії та методики оцінки кредитоспроможності позичальника на основі кількісних та якісних характеристик. У науково-практичній літературі також здебільшого виокремлюють кількісні та якісні критерії кредитоспроможності.

У практиці американських банків широко застосовується "правило п'яти сі", у якому критерії відбору підприємств-позичальників позначені символами, що починаються з літери "сі":

- customer's character (характер позичальника) – його репутація, рівень відповідальності, готовність і бажання гасити борг;
- capacity to pay (фінансові можливості);
- capital (капітал, майно);
- collateral (забезпечення);
- current business conditions (загальні економічні умови).

В англійській економічній літературі принципи кредитування визначаються аббревіатурою CAMPARI, що означає:

- C (character) – характеристика клієнта;
- A (ability) – здатність до погашення позики;
- M (margin) – маржа (дохідність);
- P (purpose) – мета кредиту;
- A (ammount) – розмір позики;
- R (repayment) – умови погашення позики;
- I (insurance) – страхування ризику непогашення позики.

Ці методи оцінювання кредитоспроможності позичальника стали досить популярними завдяки вдалому поєднанню в них аналізу особистих і ділових якостей позичальника. Однак Я. Чайковський відзначає мало-ефективність механічного перенесення зарубіжного досвіду на вітчизняну практику оцінки й аналізу кредитоспроможності позичальників [17].

З метою підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника ми пропонуємо більше акцентувати увагу на галузевих особливостях діяльності підприємства, розмірі бізнесу та оцінці якості менеджменту. При цьому теоретичні (рекомендовані) значення показників, що використовуються при оцінці та аналізі кредитоспроможності, розглядаються як середні для будь-яких підприємств, незалежно від галузі, специфіки діяльності та розмірів – це знижує ефективність аналізу. Значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності для підприємств торгівлі і сільського господарства не можуть бути однаковими. Використання галузевих значень коефіцієнтів, які б урахували особливості технологічних процесів та тривалість ділового циклу підприємств, дозволить отримати більш точну картину

реального становища підприємства.

Так, до основних критеріїв оцінювання кредитоспроможності підприємства-позичальника слід віднести такі:

- забезпеченість підприємства власними коштами щонайменше на 50% від загальної суми витрат, які воно здійснює;
- репутація підприємства (кваліфікація та здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);
- оцінка продукції, яка випускається, наявність замовлень на її реалізацію, характер послуг, що надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію та послуги, обсяги експорту, ступінь залежності попиту на продукцію від сезонності та ін.);
- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку підприємства-позичальника, наявність або потенційна можливість джерел для фінансування та капіталовкладень);
- ринкова кон'юнктура (перспективи розвитку ринку даного товару чи послуги, позиціонування товару чи послуги позичальника, темпи зростання ринку, сезонність та інші фактори, що впливають на його розвиток).

До додаткових критеріїв оцінювання кредитоспроможності підприємства-позичальника варто віднести фактори суб'єктивного характеру:

- ефективність системи управління підприємством;
- ринкова позиція позичальника і його залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі;
- професіоналізм керівництва;
- склад засновників;
- історія погашення кредиторської заборгованості в минулому.

Одним з недоліків української системи є використання стандартних підходів для характеристики підприємства, тому оцінка кредитоспроможності має базуватися на індивідуальному підході до кожного позичальника.

Вважається, що кредитоспроможність – це вищий прояв платоспроможності. При вирішенні питань розгляду кредитоспроможності підприємства потрібно враховувати також визначений спектр підприємства – великі підприємства, середні та підприємства малого та середнього бізнесу.

Більшість науковців схиляється до того, що для багатьох підприємств у сучасних економічних умовах актуальною є проблема управління кредитоспроможністю. Метою управління кредитоспроможністю підприємства є підтримка її на такому рівні, при якому банк був би готовий надати суб'єкту господарювання кредит, не ризикуючи при цьому. Тут виникає проблема визначення рівня кредитоспроможності. У вітчизняній практиці застосовуються наступні основні методи оцінки рівня кредитоспроможності: на основі оцінки фінансових коефіцієнтів, на основі аналізу грошових потоків, на основі аналізу ділового ризику. Кожний з цих методів не позбавлений визначених недоліків, тому їх рекомендується використовувати в сукупності. У рамках здійснення

стратегічної мети підтримки необхідного рівня кредитоспроможності перед структурними підрозділами підприємства ставляться проміжні задачі визначення і регулювання коефіцієнтів і показників фінансового стану підприємства, що дозволяють підтримувати рівень кредитоспроможності на належному рівні, наприклад, підтримка необхідного рівня ліквідності.

На нашу думку, використання системного підходу до обстеження кредитоспроможності підприємства дозволяє найбільш повно вивчити як саму кредитоспроможність підприємства, так і керування нею, а керівникам підприємств усвідомити переваги наукових підходів до організації та функціонування підприємства у цілому. Потрібно визнати факт, що методологія оцінки кредитоспроможності підприємств не має концептуальної основи, яка б базувалася на урахуванні науково-обґрунтованих методів та економіко-математичних моделей. Їх широке використання дозволило б проводити всебічний аналіз діяльності будь-якого підприємства на якісно новому рівні, і тим самим суттєво зменшувало ризик та підвищувало зону безпеки, тобто запас фінансової стійкості.

Основною умовою проведення оцінки кредитоспроможності є використання якісних та кількісних показників. Кількісні критерії пов'язані з оцінкою поточного та перспективного фінансового стану позичальника, а якісні виявляються на основі оцінки менеджменту підприємства та його ситуації на ринку факторів виробництва і збуту продукції.

Оцінка рівня прибутковості та самофінансування підприємства свідчить про його здатність виконувати свої зобов'язання. Саме тому під час оцінки кредитоспроможності підприємства аналізують фактично досягнуті та прогнозні показники рентабельності. Ці показники дають змогу дати відповідь на два запитання: яку частку інвестицій підприємство може фінансувати за рахунок результатів своєї діяльності та чи зможе підприємство виконати свої зобов'язання у майбутньому за рахунок внутрішніх фінансових джерел.

Наступним фактором, який, на нашу думку, має вплив на кредитоспроможність позичальника – розмір бізнесу, але при оцінці впливу розміру підприємства на його кредитоспроможність необхідно враховувати взаємозв'язок факторів розміру та галузевої приналежності та їх комплексний вплив на фінансовий стан та платоспроможність підприємства.

З огляду на викладене вище можна внести наступні пропозиції щодо вдосконалення проведення аналізу кредитоспроможності позичальників: застосовувати комплексно-рейтингову модель оцінки, яка враховувала наступні елементи: репутацію позичальника (його кредитну «історію», готовність і бажання погасити борг, ділові якості керівництва підприємства), фінансовий стан позичальника, рух грошових потоків. Також оцінка кредитоспроможності повинна мати характер експрес-аналізу, проводитися максимально швидко та охоплювати максимум інформації, важливо проводити не тільки оцінку поточної, але і визначати перспективну кредитоспроможність позичальника, для цього необхідно

побудувати та проаналізувати динамічні ряди за кожним показником. Аналіз рядів динаміки дозволяє простежити еволюцію фінансово-господарської діяльності підприємства та зробити припущення щодо його майбутнього стану.

Список використаних джерел:

1. Банківські операції : Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
2. Белых Л.П. Реструктуризация предприятия: Учебное пособие / Л.П.Белых, М.А.Федотова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 399 с.
3. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника та ризику банку // Фінанси України. – 1999. – №12. – С. 91–103.
4. Галасюк В.В. Оцінка кредитоспроможності позичальника (зіставлення умов кредитування і здатності позичальника генерувати FSC-потоки) // Вісник Національного банку України. – 2002. – №11. – С.42–47.
5. Герасимова Е.Б. Комплексный анализ кредитоспособности заемщика // Финансы и кредит. – 2005. – №4. – с. 21–30.
6. Градов А.П. Национальная экономика / А.П. Градов. [2-е изд.]. - СПб.: Питер, 2005. – 240 с.
7. Дзюблюк О.В. Особливості оцінювання грошового потоку підприємства в системі банківського аналізу кредитоспроможності позичальника // Банківська справа. – 2001. – №1. – С. 8–12.
8. Едророва В.Н., Хасянова С.Ю. Анализ денежных потоков заемщика как одного из важнейших факторов кредитоспособности // Финансы и кредит. – 2002. – №13. – С. 3–10.
9. Інструкція НБУ "Про порядок регулювання та діяльності банків в Україні"; Затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 // Дод. до Вісн. НБУ. – 2001. – № 9. – С. 3.
10. Лаврушин О.И. Банковское дело / О.И. Лаврушин . [8-е изд., стер]. - М.: Кнорус, 2009. – 768 с.
11. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств / Затвержені рішенням Центральної спілки споживчих товариств України від 28 липня 2006 року // Юрист + закон. Информ. бюл. - 2007. - Июнь. - CD-ROM.
12. Моделі прогнозування неплатоспроможності підприємств та проблеми їхнього використання в Україні / О.В. Пернарівський // Актуальні Проблеми Економіки : Науковий економічний журнал. - 2003. - №4. - С. 24-27
13. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання: монографія / А.О. Єпіфанов [та ін.]; за ред. А.О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
14. Рекомендації щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника: Лист НБУ від 02.06.94 № 23011/79.
15. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: Пер. с англ., 2-е изд. М.: «Дело Лтд», 1995. – 786 с.
16. Синки Джозеф Ф. мл. Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ. – 4-е изд., перераб. / Под ред.: Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. – М.: Catallaxy, 1994/ - 820 с.
17. Чайковський Я.І. Удосконалення методики комплексної оцінки кредитоспроможності позичальника // Вісник Національного банку України. – 2003. – №11. – С. 30–34.
18. Brigham E.F., Gapenski L.C. Financial Management: Theory and Practice. – Chicago; New York; San Francisco ets: Dryden Press, 1988.